

ԺԱՌԱՆ ԳԱԿԱՆ ԱԽՏ

«Միասին գործելու ոչ սովորութիւն
եւ ոչ ձգտում ունինք»:

Ղազարոս Աղայեան

Այս գրութիւնը մարմնի ժա-
ռանգական ախտեր չի շօշափեր, այլ
կ'անդրադառնայ ախտի մը, որ
անհատական է, ազգային, համայնֆային,
եւ մանաւանդ սաստիկ վարակիչ: Այդ
ախտէն ունի աշխարհի ամէն ազգ: Մեր
մեծ մանկավարժ ու գրող՝ Ղազարոս
Աղայեան, զայն կ'որակէ «Ժառանգական
Ախտ», որովհետեւ ըստ երեւոյթին,
Ժառանգած ենք մեր նախնիներէն եւ
իրբեւ ժառանգ կը փոխանցենք մեր
յետնորդներուն: Վերոյիշեալ ախտը
համատարած է, որ է ըսել՝ բոլոր
ազգերուն յատուկ է առաւել կամ
նուազ չափով:

Յարգելի մտաւորականը կը շեշտէ
այն տխուր երեւոյթը, որ «Միակ բանը,
որ մեզ գործողներին, առաջնորդներին,
դաստիարակներին պակաս է, որ չկայ
նաեւ ժողովրդի մէջ, այդ համայնական
ոգին է, այդ ընկերական ոգին է,
հասարակական ոգին է»: Միասնականութեան
ոգին է ուրեմն որ
կը պակսի հայ կեանքի բոլոր մարզերէն
ներս: Հասարակական, քաղաքական,
կրօնական, նոյնիսկ ընտանեկան եւ այլ
մարզերու մէջ, համայնականութեան
պակասը զգալի է: Այս անշուշտ նոր
երեւոյթ չէ: Ինչի՞ հետ է կապուած այդ
ախտը եւ ի՞նչ բանի արդիւնք կը
համարուի: Զե՞ որ միշտ վարած ենք
միասնական կեանք կամ գէթ ջանացած
ենք ընդգրկուիլ հայկական շրջածիրէն
ներս: Միասնականութեան ու գոր-
ծակցութեան պակասը կու գան զանազան

պատճառներով՝ նախանձ, ատելութիւն,
թշնամութիւն, գոռոզութիւն եւ մասամբ
սոցին:

Բազմիցս գրուած է այս
կենսական նիւթին մասին եւ լայնօրէն
արծարծուած մամուլի մէջ, բայց միշտ
ալ մնացած է ... ձայն բարբառոյ
յանապատի: Ի՞նչ փոխուած է մեր
իրականութենէն ներս: Ոչինչ: Ի՞նչ
երաշխիք ունինք, որ նման գրութիւններ
գէթ որոշ բարեփոխութիւն պիտի
կարենան արձանագրել մեր կեանքէն
ներս: Ոչ մէկ: Այսուհանդերձ, կարելի
չէ ձեռնածալ նստիլ եւ չփորձել գտնել
ելք ու ճար մեր տկարութեանց ու
թերութեանց:

Առանձին գործելու պահանջը եւ
տրամադրութիւնը ունեցած ենք միշտ՝
ի վնաս ընդհանրին: Ընդհանրական
ոգի մշակելու մէջ եղած ենք դանդաղ
ու անտարբեր: Հայ ազգը՝ ճակատ
կազմած ատեն, զանազան գոյներով կը
ներկայանայ, տարբեր նշանաբաններով,
համոզումներով, սկզբունքներով: Զիրար
հակադրող ուղղութիւններով առաջ-
նորդուած, հետեւաբար եւ ջլատուած,
ֆայֆայուած ազգը, բազմիցս տուժած է
ծանրապէս: Մեր անմիաբանութեան
մասին կը խօսին մեր մատենագիրները
եւ մեզի կը յայտնեն թէ ինչքան վնասի
ու վիշտի տէր դարձած ենք ազգովին՝
բաժանուածութեան պատճառով: Այդ
զգայացունց ու փշաֆաղիչ տեղեկութիւն-
ները եղած են արդիւնք մեր ժա-
ռանգական ախտին, որ եկած հասած է

մեզի: Այսօր եւս կը մնան մասնատուած, աններդաշնակ ու անմիաբան: Քաղաքական հոսանքները կը մնան յամառօրէն ու անգիշողաբար իրենց կարծրացած դիրքերուն վրայ: Եկեղեցին երկպառակտուած, երկփեղկուած կը մնայ տասնեակ տարիներէ ի վեր առանց հաշտութեան եզր գտնելու ու միութեան ծրագիր մշակելու: Համայնքային մակարդակի վրայ, հայեր իրար դէմ կ'զեղլեն, կը հակառակին, կը խռովին: Արեւելահայ ու արեւմտահայ հատուածներու միջեւ եւս կարելի է լուռ ու անվերջ պայքար մը նկատել: Աղայեան պիտի ըսէր՝ «Դրանք խմբովին ապրելով հանդերձ, իրար միս են ուտում, իրար ջնջում են: Դրանց մէջ չկայ փոխադարձ օգնութիւն, փոխադարձ պահպանութիւն, փոխադարձ սէր, միութիւն, մի խօսքով՝ չունին ընկերական, համայնական ոգի»:

Հայ զանազան հայրենակցական միութիւններ նոյնիսկ մրցումի մէջ են իրարու հետ: Բազմաթիւ գաղթօճախներէ ժամանած հայ պանդուխտներ հազիւ թէ հասարակաց գիծ մը ունենան կամ ընդհանուր յայտարար մը գտնեն: Արտաֆուստ դիտելով եւ մակերեսայնօրէն դատելով, մեր լեզուն, հաւատքը, մշակոյթը, մեզի պէտք է մօտեցնէին եւ շաղէին, բայց ըստ երեւոյթին, մեր անձնական շահերն ու կիրքերը կ'անդրանցնին ու կը գերազանցեն ամէն ինչ: Այսպիսով, արտասահմանի մէջ ստեղծուած է պարսկահայերու, լիբանանահայերու, հայաստանահայերու եւլն. խումբեր, որոնք ոչ միայն չեն ցուցաբերեր համայնական ոգի ե գործակցիր, այլեւ կ'անտեսեն զիրար. ոմանք նոյնիսկ չեն ուզեր ճանչնալ իրարու գոյութիւնը: Եւ մի՞թէ Հայաստանի մէջ չէ տիրած նոյն կացութիւնը երբ գաղթահայեր, տասնեակ տարիներ

առաջ՝ զանգուածային հայրենադարձութեան շրջանին, վերադառնալով մայր հայրենիք, զանազան վարկաբեկիչ պիտակներով ու նսեմացուցիչ ածականներով անուանուած են: Ներկայիս կը տեսնենք թէ ինչպէս Պաֆուի հայեր Հայաստանի մէջ չեն ճանչցուիր ու յարգուիր իբրեւ հայեր, ընդհակառակը՝ կ'անարգուին ու կրնկակոխ կը հալածուին, որովհետեւ չեն գիտեր հայերէն խօսիլ եւ իրենց մայրենի լեզուն ռուսերէնն է: Այդ հայերէն ոմանք այժմ կը ժամանեն արեւմտեան երկիրներ, կայք կը հաստատեն եւ իրենց կեանքը կը վերսկսին ոչինչէ: Մարդ ակամայ հարց կու տայ թէ այս ժառանգական ախտը ո՞ր եւ ե՞րբ կանգ պիտի առնէ հայութեան մէջ որովհետեւ կը շարունակէ հայութիւնը կացնահարել, արմատախել եւ ուծացնել: Ինչո՞ւ երկրորդական փաղափայտներ կը համարուին անոնք երբ իրենց յանցանքը չէ հայերէն չգիտնալ: Ինչո՞ւ չցուցաբերել այդ ընկերական, բարեկամական ու ասպնջական ոգին՝ տեղահանուած հայերու հանդէպ, որ ամէն ինչ ետին ձգած, ճողոպրած մահուան մագիլներէն, ապաստան գտած են իրենց մայրենի երկիրը: Նման տխուր խորհրդածութիւններ կարելի է շարունակել՝ ցոյց տալու համար մեր անտարբերութիւնը եւ չհամայնականութիւնը: Մեր դարաւոր պատմութիւնն է վկայ, որ չենք միաբանած, այլ ընդհակառակը՝ զիրար ատած, մատնած ու դաւաճանած ենք: Այս ամբողջը տկարացուցած է մեզի եւ զօրացուցած մեր հակառակորդը:

Լուսահոգի Գարեգին Ա. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ իր թեմական պատգամաւորական մէկ ուղերձին մէջ կ'ըսէ. «Ինչ աղուոր խօսք է ասել Խրիմեան Հայրիկը: Մի օր Գէորգեան ճեմարանի ուսանողներն

ապստամբել էին: Կը հարցնէ՛ք, թէ՛ ինչո՞ւ: Խրիմեան Հայրիկը հարցրեց, թէ ինչո՞ւ էին նրանք բողոքում: Ասացին՝ միս չենք ուտում, Հայրիկ: Խրիմեան Հայրիկը դարձաւ տնտեսավարներին եւ ասաց. «Առտու նախանշին, կէսօրը ճաշին, իրիկունը ընթրիքին միս տուէ՛ք»: Եւ դառնալով սաներին, ասաց. «Ուզածներիդ չափ միս կերէ՛ք, բայց իրարու միս մի ուտէ՛ք»: Ներկայիս, ինչքան գիրար կը յօշոտենք վայրապար: Մէկ այլ խորիմաստ խօսք է Կ. Պոլսոյ պատրիարքներէն Յակոբ Նալբանի խոհը. «Ամիաբանութեամբ մեծ ազգերը կը փոքրանան, միաբանութեամբ՝ կը մեծանան»:

Հայահատուածներու մէջ այսօր կը գտնենք կեդրոնախոյս ձգտում, որ ամէն ձեւով կուգայ աւելի ընդլայնելու եւ խորացնելու: Ամէնքիս յայտնի է, որ Մերձաւոր Արեւելեան երկիրներու քաղաքական անկայունութեան պատճառով, զանգուածային գաղթ կատարուեցաւ դէպի արեւմուտք: Հայաստանի տնտեսական եւ այլ պատճառներով եւս արտագաղթ կատարուեցաւ մայր հայրենիքէն: Այսպիսով, արտասահմանի հայ գաղութները կեանք առին ու վերաշխուժացան, բայց համայնական ոգին ինչքանո՞վ զարգացաւ: Բարեացակամութիւնը եւ օգնութեան ձեռք կարկառելու պատրաստակամութիւնը ի՞նչ չափի հասաւ: Աղայեան իր «Ժամանակակից Ատենախօսութիւն» գրութեան մէջ կը գրէ. «Մարդը մարդու դէմ գոյութեան կռիւ չպիտի մղէ, այլ ամէնքը միացեալ ուժով, իրանց բանականութեամբ ձեռք բերած զէնքերով ու գործիքներով պիտի կռիւ մղեն քնութեան դէմ: ... Ոչ ոք քանաքափաքոյց չպէտք է լինի, ամէն ոք իր ունեցած քնական ձիրքերը պիտի գործ դնէ յօգուտ հանրութեան»: Զայս

նշելէ ետք, պէտք է ուղղամիտ ու պարկեշտ ըլլանք արձանագրելու, որ արտասահմանի հայութիւնը ոգի ի բռին ու ամենայն զոհողութեամբ կ'աշխատի օգնելու հայրենիքին բարոյապէս եւ նիւթապէս: Բազմազան հիմնադրամներու հաստատումը ցոյց կու տայ որ Հայոց երկիրը չէ թողլուած իր կոյր բախտին, այլ, ընդհակառակը, կայ խորին գիտակցութիւն գործակցութեան ու օժանդակութեան, սէր եւ յարգանք հայրենիքի հանդէպ:

Հետաքրքրական խորհրդածութիւն մը եւս կը կատարէ Ղազարոս Աղայեան, երբ կը գրէ. «Մեր դրացի ազգերի մէջ չհամայնականութիւնը մանկական է, անգիտակցաբար է, անմեղ է, կուսական է, իսկ մեր մէջ՝ գիտակցաբար է, դիւական է. մեզնից ամէն մէկը մի առանձին հակումն ունի, մի առանձին ձգտումն ունի չհամայնական լինելու: Մեր արիւնը վարակուած է այդ զագրելի եւ թունաւոր ախտով»: Խիստ յարգելով հանդերձ Աղայեանի կարծիքը, պէտք է նշել, որ ախտէն վարակուած են մեր դրացի ազգերը եւս: Անոնց մէջ եւս կարելի է գտնել հետքեր այդ ախտին: Անոնք եւս տառապած են չհամայնականութենէ: Յարգելի մանկավարժը դեռ քաջ մըն ալ յառաջ կ'երթայ, երբ կ'ըսէ. «Ոչ միայն մեր քաղաքներում եւ գիւղերում չկայ համայնական-ընկերական ոգի, այլեւ ոչ իսկ մեր եկեղեցու մէջ, մեր վանական ուխտի մէջ, մեր միաբանութեան մէջ, մեր նուիրապետութեան մէջ, մեր շատ թէ քիչ լուսաւորեալ ընկերութեանց մէջ»: Այս է մեր ազգային ցաւը, որ մեզ ընկճած է ու կործանած: «Լուսաւորեալ» ընկերութիւններ եւս կը տառապին այդ ուխտէն: Եկեղեցին, անտարակոյս, պէտք է ստանձնէ առաջնորդողի դեր եւ

օրինակ հանդիսանալ համայնական ոգիի դրսևորման ու արտայայտության, որով հետեւ այս սրբազան հաստատութիւնը խտացումն է սիրոյ ու հոգատարութեան գաղափարախօսութեան: Գարեգին Ա. Կաթողիկոս կը գրէ. «Մենք պէտք է վեր կանգնենք երկրորդական նշանակութիւն ունեցող չնչին նկատառումներից: Աշխարհը մեր մասին կ'իմանայ, եթէ մենք հանդէս գանք որպէս մէկ եկեղեցի եւ ազգ: Հաւատացած եմ, որ այսօր սա է Աստուծոյ պատգամը, պատուիրանը մեզ»:

Ներկայիս չունինք բարոյական ուժ, բարեացակամութիւն եւ ազնիւ տրամադրութիւն՝ միասնական նակատ ստեղծելու, մէկ բռունցք կազմելու եւ անգործակցութենէ գործակցութեան մղուելու եւ բաժանեալ ու տկարացեալ տարրերը միացնելու եւ զօրացնելու: Ազգովին ոչ միայն տարտղնուած ենք, այլեւ բաժնուած ամէն ուղղութեամբ: Մի գուցէ վարժ ենք համայնֆային կեանք վարելու, բայց չենք կրցած միասնաբար գործել՝ միասիրտ ու միակամ: Աղայեան կը գրէ. «Խմբովին ապրելը դեռ համայնականութեան նշան չէ»: Յարգելի հեղինակը մեզի օրինակ կը բերէ վրացիները, ֆիւրտերը, բոշաները, ինչպէս նաեւ՝ անասունները, գազանները, միջատները, որոնք համայնակեաց ըլլալով հանդերձ, զիրար կը բզքտեն: Լատինական առածը պիտի ըսէք՝ "Homo homini lupus est", որ թարգմանի՝ «Մարդը մարդուն գալլ է»: Ան այս սարսափելի ախտին կը վերագրէ մեր թշուառութիւնը, եւ ոչ՝ տգիտութեան:

Արդ, ի՞նչ է բուժումը այս ախտին: Ինչպէ՞ս կարելի է դարմանել գայն: Աղայեանի տեսակէտը այդ ուղղութեամբ յստակ է. «Բժշկել կարելի է միայն գիտութեամբ, մանաւանդ

հիմնաւոր տնտեսական գիտութեամբ եւ կրօնական կրթութեամբ... հային կարող ենք տալ միայն մեծ ջանքով եւ խնամքով, վերամկրտելով նրան խելացի կրթութեան ջրով, սովորեցնելով մարդավարի ապրելու այրութներ, որ նա զգայ, տեսնի, շօշափէ եւ համոզուի, թէ վերջապէս իրար տունն է անդելով՝ ոչ մէկի տունը կանգուն չի կարող մնալ, թէ հարկաւոր է միմեանց տունը շինել որ ամէնքի տներն էլ կանգուն մնան: Հեշտ չէ այսպիսի մի յատկութիւն տալը մեր ժողովրդին...»:

Ինչո՞ւ հեշտ չէ այդպիսի կարեւոր յատկութեամբ օժտել հայը՝ երբ այնքան կարիք ունի փոփոխութեան, պայծառակերպութեան: Պատասխանը որոշ չափով պէտք է փնտռել թերեւս անոր աշխարհագրական մեկուսացման, դրացիական աննպաստ, ոչ-բարեկամական յարաբերութեան եւ պատմութեան դառնադէտ փորձառութեանց մէջ: Ինչո՞ւ մենք հայերս «չհամայնականութեան մի կատարեալ տիպար» կը համարուինք: Մեր հանգուցեալ դասախօս՝ Պր. Գրիգոր Կիւլեան շարունակ կը կրկնէր. «Ի՞նչ կարելի է ակնկալել ժողովուրդէ մը, որ քաջուած ու ներփակուած է իր պատեանին մէջ եւ յարաբերութեան մէջ չէ մանաւանդ արտաքին աշխարհի քաղաքակիրթ ազգերուն հետ: Հայ ազգը պէտք ունի յարաբերութեան մէջ մտնելու եւրոպական, արեւմտեան ազգերու հետ: Ժամանակ ու միջոցներ են հարկաւոր: Համբերութիւն է պէտք. այդ ալ կ'ըլլայ»: Իրօք, ո՞վ պիտի գուշակէր որ քաղաքական իրավիճակը պիտի փոխուէր եւ հային առիթ պիտի ընծայուէր օգտուելու ներկայ լայնագոյն ու լուսագոյն միջոցներէն: Այժմ, որ պայմանները արմատապէս փոխուած են եւ հայը ամենուրեք սերտ շփման ու հաղորդակցութեան մէջ է աշխարհի

բազմաթիւ ազգերու հետ, կ'ակնկալուի, որ ան ստանայ այդ «նոր հոգեկան յատկութիւնը», ժողովէ, միախմբէ իր ուժերը դէպի գերագոյն մէկ նպատակ, որ է՝ միութիւն, որպէս զի դառնայ անփակտելի զօրութիւն, կուռ ու անխախտ միասնականութիւն: Ժառանգական ախտը բուժելի է: Այո, ունինք միջոցները եւ բոլոր կարելիութիւնները

ձերբազատուելու չհամայնականութենէ եւ ստանալու համայնական կամ ընկերական ոգին՝ ի շահ, ի զօրացումն եւ ի ծաղկումն մեր հայրենիքի եւ ի փառս մեր ժողովուրդի: Հայոց մեծ բանաստեղծ Եղիշէ Չարենց ի զուր չպատգամեց՝ «Ով հայ ժողովուրդ, բռն փրկութիւնը միասնական ուժի մէջ է»:

ԶԵՆՈՐ ՔՀՆՅ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ